

■ *Paraules que surten als exercicis escrits*

ala, alta, Amàlia, animals, estel, lila, mal, malalt, maleta, mel, meló, molí, molt, mula, oli, pala, pèl, pila, pilota, poal, poals, sal, sol, taula, teula, túnel

plat, planta, plata, ploma, plomes, plou

■ *Altres paraules amb les lletres anteriors +l que es poden treballar*

al·lot/a, alt, animal, Emili, Emília, Lali, la una, les dues, les nou, les set, les sis, lupa, malalta, matalàs, mil, molinet, mul, Napoleó, neula, pal, palm (Eivissa), Palma, Paula, pela, pelat, pilot, polp (Eivissa), salat, sola, tel

pla, plastilina, plàtan, ple, plim

■ *Aspectes fonètics*

Amb la lletra **l** representam el fonema /l/ , que és alveolar (a Mallorca, més aviat dental), lateral i sonor. En pronunciar-lo:

- la punta de la llengua toca les dents de dalt o els alvèols;
- l'aire surt pels costats de la llengua;
- feim un renouet, una vibració, que notarem si ens posam els dits a la gargamella;
- la part posterior de la llengua baixa i crea una caixa de ressonància (ressonància velar o velaritat).

Sembla als fonemes /n/, /r/ i /ɾ/ perquè tenen el punt d'articulació similar.

Es distingeix del fonema /n/ perquè en aquest l'aire surt pel nas i es distingeix de /r/ i /ɾ/ perquè en aquests hi ha una vibració a la punta de la llengua. És freqüent que trobem casos de confusió entre aquests fonemes, com dir *cala* per *cara* o *lei* per *rei*.

La *ela* sense ressonància velar (*ela* bleda) és un defecte greu de pronúncia que cal corregir a l'escola. La *ela* bleda canvia totalment la fisonomia de la nostra llengua. Per tant, hem de procurar fer ben velars les nostres eles per a donar un bon model i corregir tant com sigui possible les eles bledes.

També ens podem trobar casos de pronúncia sistemàtica de **u** per **l**, com dir *oui* per *oli*. Ara bé, paraules com *espelma*, *Selva*, *estalviar*, són pronunciades a

tota Mallorca com *espeuma*, *Seuva*, *estuiar*, i *estoviar* i no es poden considerar defectes de pronúncia.

Proposam anomenar aquesta lletra «la lletra d'*oli*», o sigui la lletra que serveix per a escriure *oli*.

■ Aspectes ortogràfics

La lletra **l** no presenta dificultats ortogràfiques remarcables.

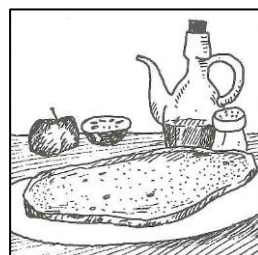
■ La grafia

Minúscula: sembla molt a la **e**, però és molt alta, i la baixada és molt recta per avall.

Majúscula: de dalt a baix un traç vertical i a continuació un traç horitzontal més curt.

■ Activitat clau: fer un "pa amb oli"

Durem un pa pagès gros, tomàtiga de ramellet, oli i sal. Farem una pamboliada per a tots. Es pot parlar d'on surt l'oli, de com es fa...

■ Exemples de frases per a llegir

Sa moneia té es peus peluts.

N'Antònia i na Neus tenen un poal, una pala i sis pilotes petites.

En Toni té mal a un peu, a una mà i en es nas.

■ Locucions

- Escampar-se com taca **d'oli** (estendre's molt de pressa).
- Una i **oli!** (es diu per a indicar que ha romàs escarmentat d'una cosa i que no tornarà a caure-hi)
- Esser o estar com una bassa **d'oli** (estar la mar, o una altra cosa, molt calmada).
- Esser més caparrut que una **mula**.
- No tocar **pilota**.
- Com un **sol** (comparança que s'aplica a una persona o cosa molt bella).
- Fer un **sol** que crema (o torra) el cul a les llebres (fer un sol molt fort).
- No tenir més que el **sol** que pega a la cara (ser molt pobre.)

- **Sol** com un mussol.
- Esser més dolç que la **mel**.
- Donar una ditada de **mel** a algú (afalagar-lo amb bones paraules i elogis).
- Donar fil a **s'estel** (donar facilitats o permís a algú per a fer una cosa).
- Cara **alta** (sense empegueir-se).
- Per pa i per **sal** (en gran abundància).
- Posar una mica de **sal** a una cosa (posar-hi una mica de gràcia).
- No tenir **pèls** a la llengua (no ser tímid en el parlar).
- Ni poc ni **molt** (gens ni mica).
- Fer el cuc de l'orella **malalt** (cansar algú de sentir sempre la mateixa cosa).
- Pagar els **plats** romputs.
- Semblar que no ha trencat mai cap **plat**.
- Tirar-se els **plats** pel cap.
- **Ple** com un ou.

■ Refranys

- **Oli** d'oliva tot mal esquiva.
- A la **taula** i al llit, al primer crit.
- Si et fa mal, posa-t'hi **sal**.
- **Molt** i bé no van pel mateix carrer.

■ Endevinalles

- Tres senyorets i tres senyoretetes dalt d'un terrat.
Tots sis s'encalquen i no s'agafen mai.
(les pales del **molí**)
- Una cosa que te cap i té coa
i fil com una filoa.
(un **estel**)
- Quina és la **planta** que no té arrels i sol viure molt de temps?
(la dels peus)
- Quina és la **planta** més útil a l'home?
(la dels peus)
- En què s'assemblen els horts i els peus?
(Tots dos tenen **plantes**.)

- En què s'assemblen un pop i una **ploma**?
(Tots dos tenen tinta.)
 - M'agrada mirar el carrer
i escopir-hi si estic plena
i jeure sempre d'esquena
o de panxa és mon quefer.
(una **teula**)
 - Cada dia aixec el vol
i no tenc ales ni plomes,
faig ses voltes més rodones
que sa flor des gira-sol.
Som enemic des mussol,
que en veure'm ja s'arracona,
des lladres som sa vergonya
i des fredolers consol.
(el **sol**)
 - No és oli però ho pareix,
no és cola però s'aferra,
tant com el sucre endolceix
i es fa per tota la Terra.
(la **mel**)
- Dues boques i cap dent,
per dins hi passa la gent.
(un **túnel**)
- Entre l'arena i el dia,
entre la mar i la maror,
a casa de tot senyor
no dinen que jo no hi sia.
(la **sal**)
- Em tenen penjat,
som desgraciat,
i cada estoneta
em banyen una
miqueta.
(el **noal**)
- Unes de panxa,
altres d'esquena,
aguantant sempre
sol i serena,
miram com passen
boires i estrelles.
(les **teules**)

■ Cançons

Plou i fa sol

(Cançó popular)

Plou i fa sol,
ses bruixes se pentinen.

Plou i fa sol,
sa gallina fa un ou.

(o bé, ses bruixes porten dol)

(Música transcrita per Xesc Crespi)

Sol, solet (1)

(Cançó popular)

Sol, solet,
vine, vine que tenim fred.
Ai! Vine, vine, sol solet.

Musical notation for the first part of the song 'Sol, solet (1)'. It consists of two staves of music in 2/4 time. The first staff is marked 'Dolç' and contains the lyrics: 'Sol, so- let, vi- ne, vi- ne que te- nim fred. Ai!'. The second staff continues with: 'vi- ne, vi- ne, sol, so- let'.

(Música transcrita per Montserrat Sobrevias)

Sol, solet (2)

Sol, solet,
vire'm a veure,
vine'm a veure.
Sol, solet,
vine'm a veure
que tenc fred.

Musical notation for the second part of the song 'Sol, solet (2)'. It consists of two staves of music in 8/8 time. The first staff contains the lyrics: 'Sol, so - let, vi - ne'm a veu - re vi - ne'm a veu - re.' with measures 1 through 4. The second staff continues with: 'Sol, so - let, vi - ne'm a veu - re que tenc fred.' with measures 5 through 8.

(Música transcrita per Pere Cortès)

L'esquirol

(Cançó popular)

Plim, plim, plim, plim,

salta l'esquirol.

Plim, plim, plim, plim,

i de pressa puja al tronc.

Plim, plim, plim, plim,

agafa una pinya.

Plim, plim, plim, plim,

i se la menja tot sol.

Musical notation for the song 'L'esquirol'. It consists of three staves of music in 2/4 time, marked 'Juguinós'. The lyrics are: 'Plim, plim, plim, plim, sal- ta l'esqui- rol. Plim, plim, plim, plim, i de pres- sa pu- jaal tronc. Plim, plim, plim, plim, a- ga-fau- na pi- nya. Plim, plim, plim, plim, i se la men- ja tot sol.'

(Música transcrita per Xesc Crespi)

■ Poesia

Sol vine, que el núvol
tot ell és negror,
fem-nos companyia
si també tens por.

Josep Carner

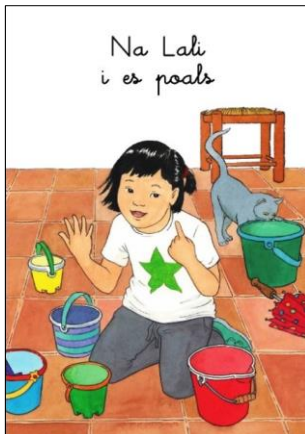
■ *Embarbussaments*

- Paula, Paula, para la taula,
para-la bé que ton pare ja ve.
- Un plat blanc pla, ple de pebre negre està.
- Plou poc però plou prou.

■ *Contes per a explicar*

- "Es missatget petit", *Rondaies mallorquines, Volum IX*, Editorial Moll.

■ *Contes per a llegir tots sols*

Na Lali i es poals

Llibre cinquè de la col·lecció *Ansa per ansa*.

Autora: Elisabet Abeyà Lafontana

Il·lustracions: Aina Bonner Eisenberg i Flavia

Constanza Gargiulo Rosa

Edició: INSTITUCIÓ FRANCESC DE BORJA MOLL

■ *Jocs*

- *Escarabat bum-bum*

(Cançó popular)

És un joc amb una cançoneta, amb la tonada d' El gegant del pi (vegeu la partitura a la P)

Escarabat bum-bum,
posa-hi oli, posa-hi oli.
Escarabat bum-bum,
posa-hi oli en es llum.
Si en es llum no n'hi ha,
a s'escalfeta, a s'escalfeta.
Si en es llum no n'hi ha,
a s'escalfeta n'hi haurà.
Escarabat, endevina qui t'ha pegat!

Un infant posa el cap sobre la falda del qui fa el joc, de manera que no hi vegi. Tots els altres canten i li van pegant copets a ritme a l'esquena. Quan diuen «n'hi haurà», es fa un silenci i ... un dels nins, només un, li pega un copet. Aleshores el nin aixeca el cap i li diuen «escarabat, endevina qui t'ha pegat». Si ho endevina, el que li ha pegat el cop serà el que es posarà a la falda quan torni a començar el joc. (Al llibre *Cançons i jocs de les illes Balears*, pàg. 89. N'hi ha una versió un poc diferent.)

Variant de Menorca: es diu només la primera estrofa. Es posen els braços doblegats davant els pits amb les mans tancades. Es fa un moviment de rotació amb els braços mentre es canta la cançoneta. El fillet amb els ulls tapats haurà d'endevinar qui li ha pegat. (A la versió que hi ha al *Folklore Menorquí*, pàg. 99. anomenen aquest joc «Colometa vine a mare».)

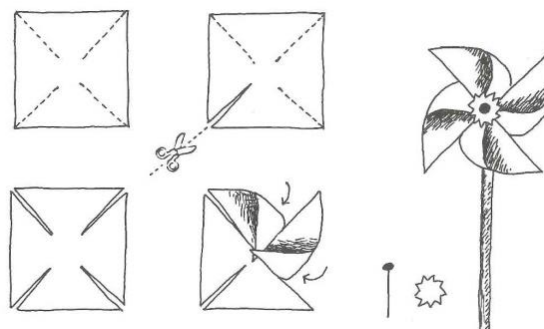

(Música transcrita per Pere Cortès)

■ **Altres activitats**

- **Dur mel i tastar-la.** Parlar d'on surt, qui la fa... Mirar llibres que parlin de la mel, imatges d'abelles, documentals...
- **Fer un molí amb plastilina o fang i escuradents.**
- **Fer un molinet de paper :**

Necessitarem paper, una agulla de cap o una xinxeta de cabota grossa i un bastonet (un albó sec o una canyeta). Es retalla el paper com es veu al dibuix. Es dobleguen les pales i s'aferren amb una poc

de cola. Llavors s'enganxa tot a l'albó amb l'agulla.

Exemples de paraules i frases per al dictat: Un plàtan petit. Na Lali té una pilota.
Sa pilota és lila.